Frans Schröder - Oude en nieuwe muziek op 'oude' blaasinstrumenten

www.fransschroder.nl

3 parts upon a Ground - Henry Purcell (1659 - 1695)

Henry Purcell schreef *3 parts upon a Ground* waarschijnlijk eind 1678 als 19-jarige. In 1677 was hij benoemd tot componist van de violisten van het koninklijk hof als opvolger van Matthew Locke (ca. 1621 - 1677).

Purcell schreef *3 parts upon a Ground* in twee versies: voor drie violen en bas in D-groot en voor drie blokfluiten en bas in F-groot. Op het enig bewaarde handschrift, de versie in D, staat boven het stuk *3 parts upon a Ground play'd 2 notes higher for F*[lutes]. Het handschrift is niet van Purcell, maar waarschijnlijk van John Reading, organist van de Winchester Cathedral (1675 - 1681). Van de versie voor blokfluiten is alleen een stukje handschrift gevonden, wel van de hand van Purcell, met de eerste 18 maten van de tweede partij. Boven dit fragment staat *Flut* geschreven.

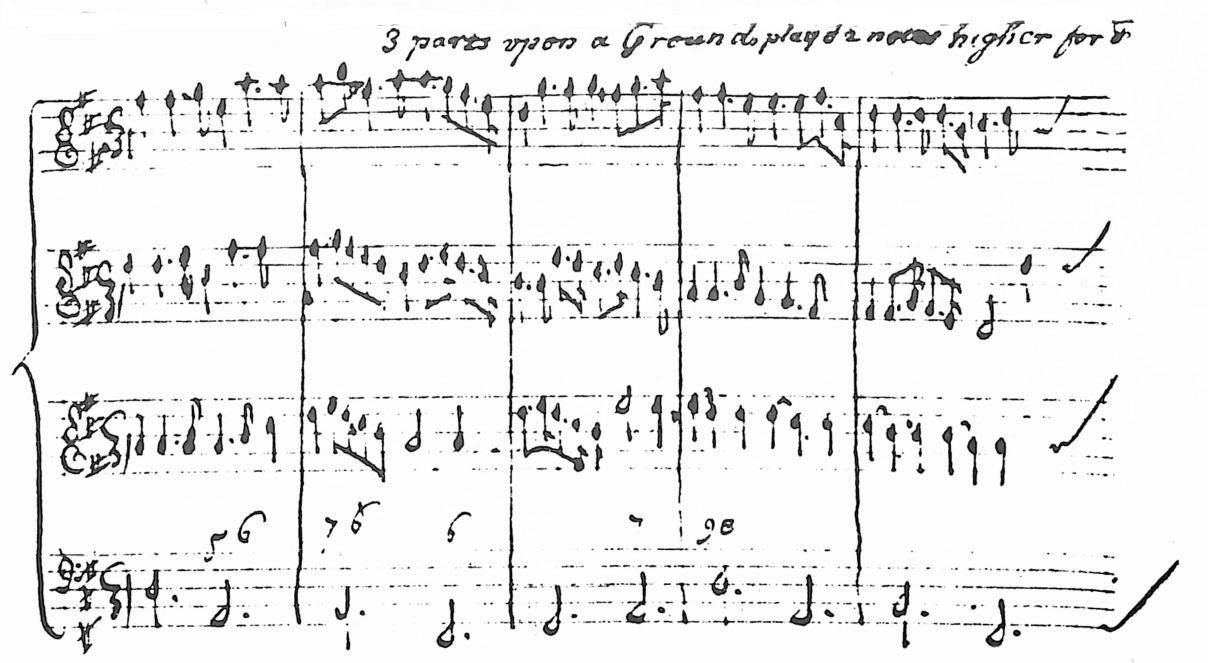

De eerste 5 maten van het handschrift van *3 parts upon a Ground,* waarschijnlijk genoteerd door John Reading.

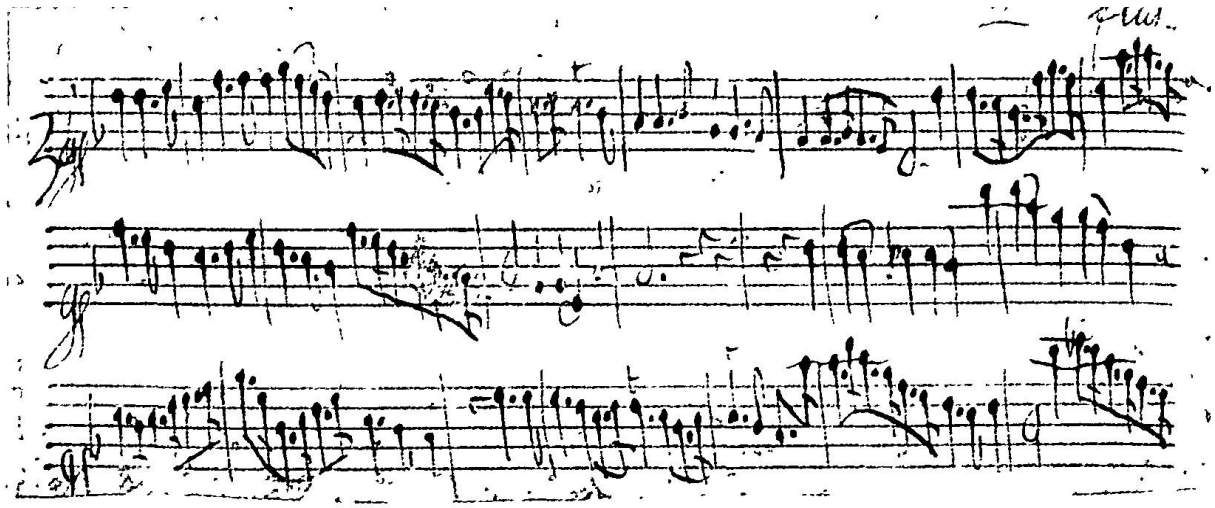

Een stukje handschrift van de hand van Purcell met de eerste 18 maten van de tweede partij in de versie voor blokfluiten in F-groot. Boven dit fragment staat *Flut* geschreven.

In *3 parts upon a Ground* combineert Purcell verschillende muzikale stijlen en technieken: de elegante stijl van Franse chaconnes in driedelige maatsoort met bijzondere accenten, een Engelse stijl met prachtige *divisions* (diminuties of verkleiningen van noten) en ingewikkeld contrapunt met strenge canon. Dit alles gecomponeerd op basis van een *ground* van zes noten.

Een **ground** is een melodie, meestal in de bas, die vaak herhaald wordt en waarop bovenliggende partijen continu variëren. De *ground* van *3 parts upon a Ground* wordt 28 keer achter elkaar gespeeld en bestaat uit 6 noten van gelijke lengte.

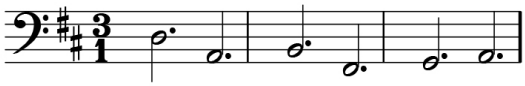

Ground in D-groot.

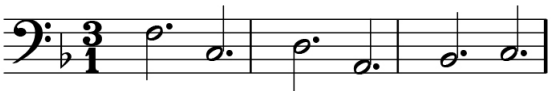

Ground in F-groot.

Franse stijl zoals te vinden in chaconnes in de 17e-eeuwse Franse orkestmuziek.
Kenmerkend zijn het ingehouden, kalme en lichte karakter, accenten op de tweede en/of vierde tel, gepuncteerde noten (uitgeschreven *inégal*), zuchtende voorhoudingen en weinig formeel imitatief contrapunt. Dergelijke chaconnes zijn in Frankrijk ontwikkeld door Jean-Baptiste Lully (1632 - 1687).
Maten: 1 – 18, 42 – 63, 69 -72, 97 – 105, 112 – eind.

Engelse stijl met bloemrijke *divisions* (diminuties) in imitatief contrapunt.
Waarschijnlijk geïnspireerd door Italiaanse musici aan het Engelse hof en publicaties als *Il vero modo di diminuir* (1584) van Girolamo dalla Casa (? - 1601) verschenen er in het begin van de 17e-eeuw in Engeland composities met *divisions* voor solo-instrumenten. John Jenkins (1592 - 1678) was de eerste Engelse componist die bloemrijke *divisions* introduceerde in consort-muziek. In 1659 schreef Christopher Simpson (ca. 1602/6 - 1669) *The Division-Violist; or An Introduction to the Playing upon a Ground.* Hij besprak hierin o.a. composities voor twee en drie violen.
Maten: 22 – 33, 73 - 84, 91 – 96, 106 – 111.

Strenge canon
Tussen de passages in Franse en Engelse stijl zijn vier korte passages gecomponeerd in een strenge canon. Drie van deze passages worden in het handschrift aangeduid als *3 parts in* one, 3 partijen uit/in één partij. De vierde passage, een dubbelcanon, is niet aangeduid.
Maten 19 – 21 (*3 parts in one, recte et retro & arsin per thesin*): 1e stem: de melodie; 2e stem: de melodie in spiegelbeeld; 3e stem: de melodie in kreeftgang.
Maten 34 - 42 (zonder aanduiding): dubbelcanon, een canon tussen de 1e en de 2e stem en een canon tussen de 3e en de 4e stem. De 4e stem begint met de *ground* en de 3e stem valt na 2 maten in met de *ground* 2 octaven hoger. De 4e stem speelt de *ground* driemaal achter elkaar, de 3e stem tweemaal. De 1e stem begint met een opmaat, een kalme, dalende melodie in secundes. De 2e stem antwoordt een maat later. De melodie begint op c en eindigt op f, respectievelijk de slotnoot en de beginnoot van de *ground*.
Maten 64 - 69 (*3 parts in one*): een canon van de *ground* die begint in stem 3, na 1 maat in stem 2, na 2 maten in stem 3. De bas speelt een solo in Franse stijl met uitgeschreven *inégal*.
Maten 85 - 91 (*3 parts in one*): een canon in Franse stijl, de melodie begint in stem 1, na 1 kwart in stem 2 en na 2 kwarten in stem 3.

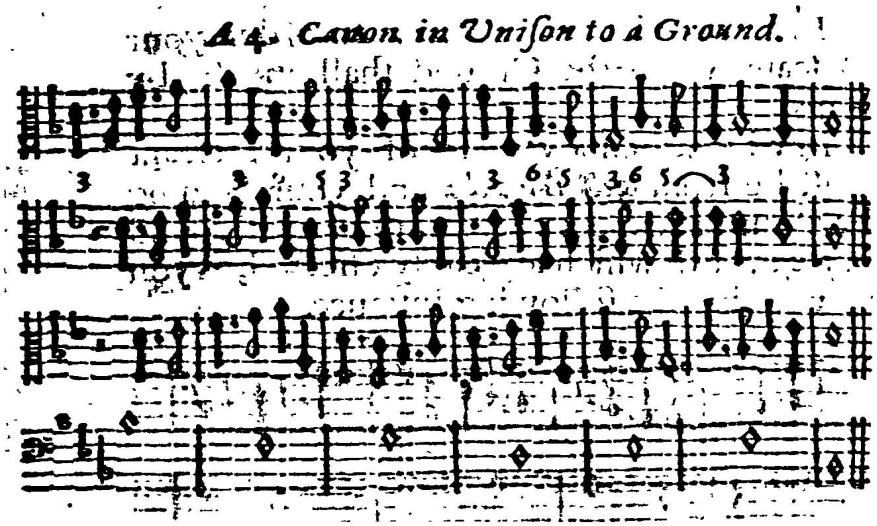

Een voorbeeld van een driestemmige canon op een ground in Christopher Simpson, *Compendium of Practical Music* (London, 1667).

Maataanduidingen en maten
In het huidige systeem van maatsoorten wordt een maat aangeduid door een breuk, waarbij het bovenste cijfer het aantal teleenheden en het onderste cijfer het soort teleenheden weergeeft; bijvoorbeeld 3/4, de maat telt drie kwartnoten.
In het handschrift van *3 parts upon a Ground* wordt voor de maataanduiding het systeem van verhoudingen of proporties gebruikt, dat in de Middeleeuwen en de Renaissance gebruikelijk was en nog in het begin van de Barok gebruikt werd. In dit systeem wordt één noot als basiswaarde volgens een bepaalde verhouding in gelijke kleinere waarden verdeeld. In *3 parts upon a Ground* is de gepuncteerde halve noot van de *ground* de basiswaarde voor alle maten van de compositie. Op basis hiervan zijn drie soorten tekens voor de maatsoorten gebruikt.

Dit teken staat aan het begin van de compositie en wordt *tripla* genoemd. Het geeft de verhouding aan tussen drie noten in de tijd van één noot (3 : 1). In dit geval 3 kwartnoten op één gepuncteerde halve noot van de *ground*. Met dit teken worden maten aangeduid met twee gepuncteerde halve noten per maat en maten van één gepuncteerde halve noot. Dat is in het huidige systeem respectievelijk een 6/4 en een 3/4 maat.
Maten: 1 - 72.

Dit teken staat aan het begin van maat 73 en geeft de verhouding aan tussen 9 noten in de tijd van 3 noten (9 : 3). In dit geval 9 achtsten op 3 kwartnoten die samen 1 gepuncteerde halve noot van de *ground* vormen. Dat betekent in ons huidige systeem 3 achtsten in een triool op 1 kwartnoot of 3 triolen van 3 achtsten op één gepuncteerde halve noot van de *ground*. In de laatste 3 maten van deze passage zijn het 3 sextolen van 6 zestienden op één gepuncteerde halve noot.
Maten: 73 - 96.

Dit teken staat aan het begin van maat 97, is een variant van de bovengenoemde *tripla en* geeft de verhouding aan tussen drie noten in de tijd van één noot (3 : 1). Ook in dit gedeelte wordt het toegepast op één gepuncteerde halve noot per maat en op twee gepuncteerde halve noten per maat (3/4 en 6/4).
Maten: 97 - 117.

De verdeling van de maatsoorten is als volgt:
- 3 : 1 = 6/4. Twee gepuncteerde halve noten in één maat. De *ground* telt 3 maten.
  Maten: 1 - 21, 34 - 48, 61 - 72, 97 - 99, 112 - 114, 115 - 116 (slotmaten).
- 3 : 1 = 3/4. Eén gepuncteerde halve noot in één maat. De *ground* telt 6 maten.
  Maten: 22 - 33, 49 - 60, 100 - 111.
- 9/3 = 3/4. Eén gepuncteerde halve noot in één maat. De *ground* telt 6 maten.
  Maten: 73 - 96.

Wordt het tempo van de gepuncteerde halve noot van de *ground* in de maten 73 t/m 96 gelijk gehouden als in de maten 1 t/m 72, dan treedt in de maten 73 t/m 96 een versnelling op door de triolen of sextolen op één gepuncteerde halve noot van de *ground*. Een dergelijke versnelling is ook te vinden in *The leaves be green* van William Byrd (1543 - 1623), gecomponeerd op het lied *The leaves be green, the nuts be brown, ….* dat hij als *ground* gebruikte.

3 parts upon a Ground telt 117 maten. De *ground* van 6 noten is van maat 1 t/m 114 28 keer achter elkaar genoteerd. De bas speelt de *ground* 25 keer. Als de bas een solo heeft (maten 55 t/m 68), spelen achtereenvolgens de 2e en de 1e stem de *ground*, waarna de canon van de *ground* volgt in de maten 64 t/m 68 in de bovenstemmen.
Het stuk eindigt met 3 slotmaten met 4 noten uit de *ground*: f - a - bes - c en als slotnoot F. In de eerste slotmaat zet de 3e stem op de 2e tel in met een vertraging (*drag*) in een dalende passage, waarna de 2e en 1e stem volgen met dissonanten in de voorlaatste maat en een voorhouding in de laatste maat.

De stijlen, de *ground* en de maatsoorten in een tabel.

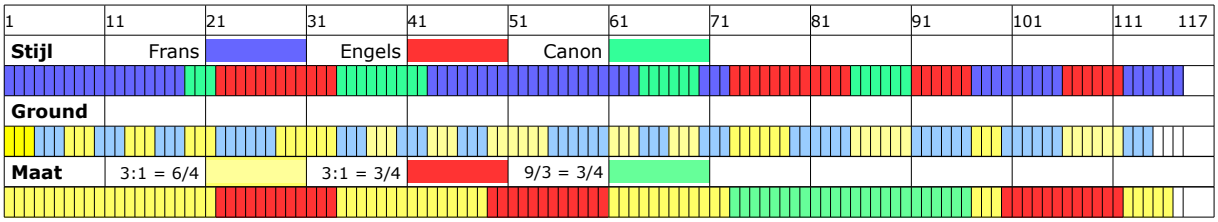

Frans Schröder, Delft, 20 maart 2018.

Bronnen

- Manuscript R.M. 20.h.9, 3 parts upon a Ground play'd 2 notes higher for F, British Library.
- Compositional choices in Henry Purcell's Three Parts upon a Ground, Peter Holman, Early Music, May 2001, pp. 251 - 261.
- Purcell, Henry(ii), Peter Holman and Robert Thompson, Grove Music Online, 2018.
- Baroque Music:Style and Performance., Robert Donington, Faber Music, 1982.
- Purcell Remembered, Michael Burden, Faber and Faber, 1995.
- Division, Frank Traficante, Grove Music Online, 2018.
- Simpson [Sympson], Christopher, Christopher D.S. Field, Grove Music Online, 2018.
- Proportional notation, Roger Bowers, Grove Music Online, 2018.

Pagina uit stemboekje *Cambria Bibliothèque Municipale MS 125* met de 3e stem (Tenor) van *Benedicite Dominus* van Gheerkin de Hondt (fl. 1530 - 1547).

Pagina uit stemboekje *Cambria Bibliothèque Municipale MS 125* met de 4e stem (Bassus) van *Benedicite Dominus* van Gheerkin de Hondt (fl. 1530 - 1547).